

УДК 1:316.3+1:141.319.8

Володимир Чернієнко**ФІЛОСОФІЯ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ**

Розглядається проблема осмислення метафізичних засад ідентичності людини. Здійснено філософську рефлексію взаємозв'язку теорії та практики ідентичності зі світоглядними орієнтаціями соціальних суб'єктів. Показано колізію теорії та практики політики ідентичності в контексті способів виробництва. Уточнено фактор концептуальності філософської соціальної категоризації. Стверджується філософська емансипація особистості від реїфікуючої дії дискурсу наявної ідентичності.

Ключові слова: метафізика, філософія, концепт, ідентичність.

Vladimir Cherniienko**PHILOSOPHY AND IDENTITY**

The problem of understanding the metaphysical foundations of human identity is considered. In dogmatic metaphysics we deal with social projection of the dominant system of social relations (for example: relations of personal dependence – visual «product or property thinking» (mythology, religion) – as a dominant in communal society; relations of impersonal thing dependence – abstract «money or property thinking» (pre-philosophy) – as a dominant in class society) in the world as a whole followed by inversion from the world to society, when among others the public order is grounded and justified, with which the author of such metaphysics is inclined (unconsciously) to identify himself, identify where he feels comfortable/uncomfortable, in which he positive/negative evaluates himself. This attitude toward identity is a feature of economic (antagonistic) culture where people have «money thinking», i.e. thinking by means of qualifications, value or dignity, referring to (imagining) its different amounts in different people and nations. Function of criticism is realized at higher degree in philosophical, critical metaphysics as naturalistic doctrine about supersensible (rational) world and its relation to the sensual (empirical) – two worlds that confront each other like two great things are conceived, and it is requested what kind is its interrelation (exactly in philosophy the attention is paid to the ideological problem of theoretical constructs, where accepted ways of comprehension of «things» themselves are «things»). From the positions of critical metaphysics «identity» is not just a concept that theoretically distinguishes social spaces and totalizes its own elements, but also the construct of reification of relations. It is important to understand for prospects of the movement of self-identity, self-determination that identity is the result, the fact that happened, defending and protecting oneself; identification is adaptation, process of permanent selection, acceptance of rules, traditions and attitudes. The sense of self-identity is in the identity transformation out of «givenness» into «problem» and in empowering actors with moral and legal responsibility for the consequences of their self-determination.

Key words: metaphysics, philosophy, concept, identity.

Владимир Черниенко**ФИЛОСОФИЯ И ИДЕНТИЧНОСТЬ**

Рассматривается проблема осмысления метафизических оснований идентичности человека. Осуществлена философская рефлексия взаимосвязи теории и практики идентичности с мировоззренческими ориентациями социальных субъектов. Показана коллизия теории и практики политики идентичности в контексте способов производства. Уточнен фактор концептуальности философской социальной категоризации. Утверждается философская эмансипация личности от реифицирующего действия дискурса наличной идентичности.

Ключевые слова: метафизика, философия, концепт, идентичность.

*Неважливо, про що говорять – йдеться завжди про гроші
(Із законів Мерфі)*

Постановка проблеми. До відомого часу тема ідентичності не була предметом теоретичної свідомості, зміна і вибір проходив стихійно: економічні моменти були приховані «за» свідомістю. Із затвердженням капіталізму та ліквідацією станової суспільної структури, і побудовою суто економічно розчленованого суспільства, суспільна боротьба проявляється в ідеологічній боротьбі за свідомість, тобто в боротьбі за ідентичність, а саме, за укриття або викриття антагоністичного характеру суспільства. Ця боротьба, боротьба у способі виробництва, є нервом сучасної трансформації соціального,

символічного простору: кому вважатися і бути титульною спільністю, а кому нетитульною, тобто кому панувати в способі виробництва, а кому підкорюватися.

За фабрикацією ідентичностей у політичній практиці стоїть їх гіпостазування в політичній теорії, яка, в свою чергу, шукає засади в філософії, оскільки остання працює з абстрактними тотальностями або ідентичностями. За цим не ховається містичний зв'язок. Філософія (передусім, публічна філософія) з давнини сама базується на політиці, моралі та праві (лише трохи більше ста років як деякі філософські системи намагаються базуватися і на науці також). Тому філософія і сьогодні так само *партійна*, як і дві з половиною тисячі років тому. Філософи лише уявляють, що розробляють самостійну область. Насправді ж, філософія, як й інші форми суспільної свідомості, є ідеальним відображенням економічної боротьби людей, перш за все, за матеріальні ресурси, але не безпосереднє, як це відбувається в політиці, моралі та праві, а опосередковане, тобто відображення від політики, моралі та права. Тому то й можливий зворотній зв'язок, тобто вплив філософії, наприклад, на політику ідентичності. Щоразу зі зміною політичної ситуації обираються ті концепти, які інтерпретаторам ідентичності вважаються переважними для їх проєктів. Політичні, правові, моральні та естетичні ідеали теоретика проблем ідентичності виражаються імплікацією: якщо теоретик із *радістю* пише теорію ідентичності, то він не може не закінчити тим, із чого почав. Теоретики ідентичності неявно слідують епіграфу до «Logik der Forschung» (1935) К. Поппера: «Теорії – це мережі: ловить той, хто розставляє». Справді, у цій сфері знання ідея завжди себе осоромлювала як тільки відокремлювалась від інтересу. Гетерогенність теоретичного осмислення ідентичності (форм соціальності) проникла не з теорій у дійсність, а навпаки, з дійсності у теорії. Безперервна боротьба методологом есенціалізму та конструктивізму в справі осмислення засад ідентичності проблематизує цю сферу знання.

Ступінь розробленості проблеми. У сучасній науковій літературі накопичився значний матеріал, сформульована низка концепцій ідентичності людини, визначені та оформлені різноманітні підходи до визначення її сутності, формування і функціонування. Така дослідницька проблема привертає значну увагу вітчизняних та зарубіжних учених, що працюють у різноманітних галузях соціогуманітарного знання. Враховуючи це, стає можливим виділення робіт сучасних західних філософів (наприклад, М. Фуко, Р. Барта, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза, Ж. Бодрієра, Ж. Дерріда), якщо їх діяльність розуміти як радикальну критику «метафізики буття-як-присутності» або критику «картезіанського суб'єкта», нібито самодостатнього в аспекті безперервності та цілісності свого «*cogito, ergo sum*». Тут доречно сказати, що «ідентичність» по суті стає постійною серйозною філософською і науковою проблемою тільки в XX столітті, тобто тоді, коли виникає сумнів у тому, що називають «єдністю самості». І метафора «смерть суб'єкта» повинна розумітися тільки як критика суб'єкта класичного мислення. Філософи (наприклад, В. Хьосле, Р. Брубекер, П. Бурдьє, Е. Гідденс, Ю. Габермас, Н. Еліас, Ф. Анкерсміт, Е. Балібар, І. Валлерстайн, З. Бауман, У. Бек, П. Бергер, Т. Лукман, М. Кастельс, В. О. Ядов, Т. С. Воропай, З. А. Жаде, Н. В. Паніна, М. В. Заковоротна, В. І. Палагута) починають концептуалізувати варіанти самовизначення суб'єкта в різних соціальних контекстах. Незважаючи на ґрунтовність теоретичного опрацювання проблем ідентичності залишається невирішеним питання про зв'язок форми нашої соціальності, як і форми суспільства, у якому ми живемо, з особливостями постановки і вирішення задачі «індивідуалізації» ідентичності, тобто самоідентифікації, самовизначення людини. Такий стан справ у цій сфері знання робить наше дослідження актуальним.

Метою статті є осмислення ролі філософії у справі емансипації особистості від реїфікуючої дії дискурсу наявної ідентичності.

Виклад основного матеріалу статті. Онтологічні, метафізичні засади є для людини ключовими. Метафізичні висловлювання – це насамперед висловлювання про умови людського буття. В історичному контексті була цілковито виправданою критична кампанія проти онтологічної плутанини, що була проведена вже позитивізмом. Ця критика чітко сформулювала ряд епістемологічних проблем, що відбили у кінцевому рахунку особливості сучасного етапу розвитку людства. Інтелектуали, які філософствують, поставили під сумнів метафізичний принцип мімезису, що виразилося в них темою примата концепту «відмінність» над концептом «ідентичність». Згодом прийшло усвідомлення, що «слова і речі» взаємонавантажнені, що розуміння світу пов'язане з *партійною* (соціокультурною) позицією спостерігача. Тому стає доречним співвіднесення ідентичності зі способом розуміння світу, тобто метафізикою (метафізикою як тотальності ідентифікуючих висловлювань).

Очевидно, що не будь-яка теоретична побудова буде *метафізичною теорією* і що серед останніх є хороші та погані. Так, погана, догматична, схоластична метафізика, «як би метафізика» – міф і релігія: міф і релігія чуттєві, наочні, безпосередньо-життєві й відчутні, однак і їм властива деяка метафізична, тобто надчуттєва, *відчуженість* від буденної безпосередності (незвичайність, новизна, небувалість, щось більш високе й глибоке в ієрархії буття, наприклад, священна «епоха сновидінь» і

«загробний світ») – має недоліки і у своїй структурі, і в плані її референції, і в абстрактності. Але міф і релігія не є критичною метафізикою та навіть вони просто не метафізичні. Для справжньої метафізики є суттєвим осмислення чогось «іншого» – *нетематичного* розуміння буття, яке як умова лежить в основі всякого пізнання, воління, вчинків.

Метафізика є критикою того, що вважається стійким і універсальним, і водночас покликана формулювати загальні твердження. Характерний для метафізики інтерес до того, що може бути універсалізованим, узагальненим, підведеним під деякий принцип, так дуже поширений в історії, що усвідомлення його джерела і методів його реалізації зазвичай відсутнє. Колишні, схоластичні метафізики уявляли, що оперують «універсаліями» як апіорними, абсолютними положеннями, а це лише абстрактне відображення найзагальніших та істотних суспільних відносин. Людина у повсякденному житті у відомому розумінні справді користується універсаліями апіорно, але не у сенсі їх походження позадосвідним порядком, а так, що, виникнувши з *практики* (масової чуттєво-орудійної діяльності людей) і розвинувшись на цій базі, універсалії згодом випереджають досвід, і люди користуються ними автоматично, аксіоматично (приклад деяких метафізичних універсалій: міф – «народження/загибель», релігія – «творення/руйнування», філософія – «виникнення/зникнення»). Універсалії, будучи загальними висловлюваннями, не виводяться безпосередньо з одиничних висловлювань спостереження і становлять найціннішу частину осмислення світу. За інтуїтивними і прагматичними міркуваннями вони є прийнятними, а за логічними міркуваннями, як такі, що не піддаються верифікації, мають вважатися неприйнятними і безглуздими.

Функція критики вищою мірою реалізується у філософській, критичній метафізиці як натуралістичного вчення про *надчуттєвий* (раціональний) світ і його відношення до *чуттєвого* (емпіричного) – мисляться два світи, що протистоять один одному як дві великі речі, і – запитується, яке їх взаємовідношення (саме у філософії увагу акцентовано на світоглядній проблематиці теоретичних побудов, де прийняті способи осмислення «речей» самі є «речами»). Філософська метафізика є діалектикою – вченням про те, як стають тотожними протилежності (перш за все, протилежності «суб'єкта» і «об'єкта», «надчуттєвого» і «чуттєвого»). Філософська метафізика (трансцендування – здатність людини трансформуватися, тобто виходити *за межі та границі* будь-якої культури і знаходити засади свого особистісного буття; трансцендентальна рефлексія є роздумом над умовами можливості виконання акту пізнання) передбачає точку екзистенційної та соціально-історичної опори. У цьому розумінні вона (метафізика) є, з одного боку, запорукою й умовою не-розпаду колективної та персональної ідентичності як закону («даності») існування людини, а з іншого боку, суттю самовизначення соціальних суб'єктів («завданням»), завжди незакінченою і відкритою в майбутнє діяльністю.

Під ідентичністю будемо вважати інтегрованість, цілісність суб'єкта історії, його здатність до усвідомлення самототожності й автентичності, що відповідають на запитання: «Хто я такий, звідки, куди і навіщо йду?». Формування і виявлення власної ідентичності, індивідуальності необхідно пов'язане із соціальною (історичною) пам'яттю, що розвертається у більш менш зв'язну розповідь, оповідання, нарратив. Нарративи впорядковують наші переживання, роблять їх цілісними, персональними. Для нашого дослідження це значимий контекст: нарратив формулює тезу про минуле чи пропонує певну *метафізично-метафоричну «точку зору»*, з якої варто розглядати минуле. Така метафора синтезує наші знання про світ і служить нам моделлю для опису і минулого, і сучасного, і майбутнього.

Зазначимо, що у *догматичній, схоластичній метафізиці* маємо справу з *соціопроекцією* панівної системи суспільних відносин (наприклад: відносин *особистої залежності* – наочного «*мислення продуктами або добром*» (міфологія, релігія) – як пануючих в общинному суспільстві; відносин *імперсональної, речової залежності* – абстрактного «*мислення грошима або товаром*» (філософія) – як пануючих у класовому суспільстві) на світ у цілому з подальшою *інверсією* зі світу на суспільство, коли крім іншого обґрунтовується і виправдовується суспільний порядок, із яким автор такої метафізики себе схильний (несвідомо) ототожнити, ідентифікувати, в якому йому комфортно/дискомфортно, в якому він себе позитивно/негативно оцінює (тут взаємодія на основі економічної необхідності, у підсумку завжди такої, що прокладає собі шлях). Філософське (відчужене та імперсональне) ставлення до ідентичності є особливістю економічної (антагоністичної) культури цивілізації (міського життя), де люди «мислять грошима», тобто ценом, вартістю або гідністю, маючи на увазі (уявляючи) їх різну кількість у різних людей і народів (так, наприклад, і у теперішній час не змовкають дискусії, які вважають доцільним говорити про історію філософії в Україні або з часів культури Київської Русі, або лише з часів Г. С. Сковороди; *нашу* участь у цій дискусії з боку експлікації кореляції матеріальних умов виникнення філософії та національної ідентичності дивись в [1; 2]).

Більше того, всяка догматична метафізика тавтологічна у своєму партійному, тобто політико-ідеологічному і світоглядному аспектах. Головне тут – метафізично сфабрикувати потрібну «субстанцію» – «ідентичність», що стоїть над індивідами, і можна проводити свою політику соціальної категоризації (це водночас і втішає, і спокушає, і осліплює, і ошукує). Критична філософська метафізика йде іншим шляхом. Так, уже Ф. Ніцше у своїй «Волі до влади» (1889) справедливо вважав, що «суб'єкт» не є чим-небудь *данним* (самодостатнім), але чимось *заданим*; концепт «субстанція» є епіфеноменом концепту «суб'єкт» – не навпаки; «суб'єкт» як цілісність, якій чужа всяка множинність, є фікцією; суб'єкт є множинністю. Ніцше питав: «Чи не має всяка філософія знайти в кінці кінців ті передумови, на яких спочиває рух *розуму* – нашу *віру* в «Я» як у субстанцію, як єдину реальність, на підставі якої ми взагалі приписуємо речам реальність» [3, с. 200]. Справді, «Я-ідентичність» визначається як тотальність самотлумачень минулого, теперішнього і майбутнього – переживання внутрішньої цілісності (тотожності) та безперервності (зв'язаності) в просторі й часі. Але «Я» є не вродженим, а соціальним феноменом. «Я» переживається тільки серед значущих «інших», тобто комунікація з «іншими» допомагає утриманню, відтворенню почуття тотожності й безперервності (Е. Еріксон).

У будь-якій апеляції до трансцендентального «а рїорї» в гносеологічній проблематиці (отже, в соціальній категоризації індивідів і груп) проглядається соціопроекція пануючої системи відносин. Так, у трансцендентальному суб'єкті І. Канта «сховався» представник європейського експериментально-математичного природознавства XVII – XVIII століть. Ще приклад, Маркс, зацікавлений гіпотезою Ч. Дарвіна, що викладена в «Походженні видів шляхом природного відбору, або збереження сприятливих рас у боротьбі за життя» (1859), сказав відносно деяких параграфів, що побачив капіталістичну систему *суперництва і невтручання* [4, с. 143].

Сучасні французькі філософи Ж. Делез і Ф. Гваттарі схоже висловлюються по відношенню до неокантіанського періоду творчості Е. Гуссерля: «Але хіба у гуссерлевському трансцендентальному суб'єкті не ховається людина європейської цивілізації, чия привілея – це безперервно «європеїзувати» інших, подібно тому як грек їх «грецизував», – тобто долати межі інших культур, що зберігаються як психосоціальні типи? Але тоді, чи не повертаємося ми до звичайних думок середнього Капіталіста, великого Мажора, сучасного Улісса, в якого замість сприймань – кліше, а замість переживань – фірмові марки, до світу комунікації, що стала маркетингом, від якого не сховатися навіть і Сезанну з Ван Гогом? Різниця між первозданим і похідним – це ще мало, щоб вибратися з області звичайних думок, і *Urdoxa* не підносить нас до концепту... Звертаючись до первинного життєвого досвіду, перевертаючи імманентність на імманентне суб'єкту, феноменологія не могла перешкодити суб'єкту формувати лише такі думки, в яких тиражуються кліше новообітованих сприймань і переживань» [5, с. 173–174].

Коли деякі вчені, які пишуть про ідентичність, спробували відокремити дослідницький процес від політики, моралі та права, то виявилось, що зробити це проблематично. Це призвело до ситуації, коли стало необхідним розуміти та пояснювати політико-морально-правовий контекст концептуалізованої ідентичності. Розуміння це приходить з аналізом таких дискурсів ідентичності як «расизм», «етнізм» і «сексизм». Тоді, питання про те, як концептуально конституюються дискурси соціальної категоризації, завжди пов'язане з широким соціокультурним і, перш за все, політичним (політекономічним) контекстом.

«Ідентичність» є не тільки концептом, що розрізняє соціальні простори і тоталізує свої елементи, але й конструктом реїфікації відносин. Для перспектив руху самоідентифікації, самовизначення важливо розуміти, що ідентичність є результатом, тим, що трапилось, відстоюванням і захистом себе; ідентифікація – пристосування, процес постійного вибору, прийняття норм, традицій, установок. Тому осмислення ідентифікації передуює осмисленню ідентичності. У кінцевому рахунку ідентичність є ансамблем самоідентифікацій, їх включенням в єдине унікальне тотожне з собою ціле. Паттерн ідентичності уявляється особистістю. У цьому виявляє себе єдність і боротьба історичної пам'яті та історичного забуття. Принципова неповнота, незавершеність ідентичності й індивідуальна відповідальність за усунення цієї незавершеності в кінці кінців виражається багатством або бідністю самоідентифікуючої уяви особистості.

Вважаємо, що ідентичність як *конструкт* реїфікації відносин може бути осмислена з боку рефлексії метафізики міфічного світогляду, *концептуальна* ж іпостась ідентичності осмислюється з боку рефлексії метафізики філософського світогляду. Логічно почати з осмислення міфології як форми суспільної свідомості та світогляду (тут міфологія є сукупністю міфів; у строгому сенсі слова, міфологія є теорією міфу, а там, де є теорія міфу, самому міфу як би і немає місця) як історично першого, в надрах якого визрівають релігія та філософія. Сама філософія конституює свій дискурс на критиці міфу та релігії. До філософського (префілософського) осмислення світу веде, крім інших чинників,

«перезріла» міфологія (так, наприклад, у Давній Греції: у Гомера («Еліада» і «Одіссея») у суперечках – боротьбі – на рівних правах беруть участь міфічні першопредки, герої, боги, люди, раби; у Гесіода («Теогонія») головним по чину є не Першопредок, не Бог, а безликий, імперсоніфікований ХАОС-як-архе – порожнеча як арена можливих подій). Велич перших натурфілософів (наприклад: Фалеса, Анаксімена, Анаксимандра, Анаксагора, Емпедокла, Геракліта) полягає не стільки у відповіді («архе» – як імперсоніфікований першопочаток: «вода», «повітря», «апейрон», «гомеомерії», «стихії», «вогонь»), скільки в самому питанні (що є «архе?»), що відкриває можливість підійти до єдиного пояснення головних властивостей світу – гомогенності та гетерогенності (стійкості/мінливості, дискретності/безперервності). Основним питанням філософії є питання про підставу (правда, у натурфілософів за підставу, як правило, береться хоча й імперсоніфіковане, однак чуттєве «дещо»), а всяке починання, як справедливо помічає сучасний австрійський філософ Е. Корет, є запитуванням – «якщо питання є початком, то питання про початок перетворюється на питання про питання» [6, с. 32]. Значення виникаючої з цього приводу дискусії доводиться подальшим швидким і успішним розвитком теорій (із позицій прибічників *гіпотетико-дедуктивного методу*: «теорія» – множинність загальних дедуктивно організованих пропозицій; із позицій прибічників *методу пояснювальних гіпотез*: «теорія» – група тез-висновків, що шукає аргументи-засновки). Подальший розвиток філософії призводить до розмежування чуттєвого та раціонального.

Отже, філософія (префілософія) ідеологічно (сутність усякої *ідеології* полягає у помилково-абсолютному твердженні відносних величин) починається з критики міфології. Міфологія – чуттєво-образний, обцинно-ритуальний світогляд, який обумовлений історично слабкорозвиненим виробництвом – «мислення продуктами або добром» («добро» – це те, що ніколи не може бути проданим, наприклад, селянське господарство; у цьому розумінні показовими є, наприклад, селянські війни, в яких «кров» виступала проти «грошей»). Повторимо вищесказане, міф є соціопроєкцією на світ у цілому відносин *особистої залежності* як пануючих в обцинному суспільстві. Міф (ритуал) є не теорією світу, а способом конструювання людини з природного, біологічного матеріалу. Міф відрізняється, наприклад, від філософії та науки тим, що світ міфу є таким світом, у якому немає незрозумілого, немає проблем, оскільки міфічна *персоніфікація* світу робить світ сумірним із людиною. У міфі спосіб мислення і спосіб буття тотожні – міф є нерозрізненням об'єктивного і суб'єктивного, предмета і знака, речі та слова, цілого і частини. Міф – результат нечіткого усвідомлення свого суб'єктного і суб'єктивного існування. У міфі поєднується неусвідомленість авторства з неусвідомленістю вигадки. Символізм міфу наводить його найважливішу рису – походження (породження) предмета видається за його сутність (так званий генетизм міфу). Міф є висловленою в образах і метафорах багатотисячолітньою *колективною і безіменною* традицією осмислення світу. Основна функція міфу – забезпечення єдності й цілісності колективу, міф є духовним скріпленням соціуму. Міфи – це машини людської пам'яті про те, чого не було і немає, пам'яті в розумінні машини, що організує саму здатність людини пам'ятати (пам'ять людині не дається природою, а задається соціумом). У світі міфу свідомість людини організується так, щоб людина *взагалі* пам'ятала – пам'ятала предків, знала б різницю між «сирим» і «вареним» (через поїдання вареного ми виникли). Міф – лібрето ритуалу. Міф панував і продовжує панувати в обцинних соціумах. Наведемо деякі приклади *міфологем-конструктів* (міфічних фігур): *пуповинне, профанне, сакральне, першопочаткове, кровноспоріднене, божественне, героїчне, породжуюче, згубне, доленосне, утопічне, ухронічне, космічне, хаотичне, харизматичне, циклічне, катастрофічне, жертвенне, магічне, перевертницьке, тотемне, деміургічне*.

Основу будь-якого світогляду складає визначення (конструювання) вихідного *онтологічного* і в той же час *логічного (сполучного)* початку – так званої першооснови й універсального типу зв'язку (детальніше див., наприклад, праці: Ж.-П. Вернан «Походження давньогрецької думки», 1962; Р. А. Арцишевський «Світогляд: сутність, специфіка, розвиток», 1986). Так, на відміну від міфології та релігії, де такий початок розглядався як *генетичний* (що породжує: Першопредок, Спорідненість) або *деміургічний* (що створює: Творець, Провидіння), у філософії (префілософії) він (початок) уперше став трактуватися як *мінливий, текучий* (що стає: Субстанція – матерія або дух, Закон).

Треба зазначити, що, наприклад, в епоху раннього міфічного світогляду («перевертницької логіки») поняття субстанції ще не відокремилася. Через слабкорозвинену практику людина ще не знаходить цієї субстанції ні в чому навколишньому. Ні в якій речі вона (людина) не бачить нічого стійкого, твердо визначеного, незмінного. Кожна річ для такої свідомості може перетворюватися на будь-яку іншу річ і мати властивості й особливості будь-якої іншої. Але вже в більш розвиненій міфології та далі в релігії поступово починають з'являтися індивідуальні образи зі своїм субстанціальним змістом. Наприклад, духи стихій, речей, процесів змінюються пантеоном «богів» із головним богом на чолі і далі монотеїзмом з одним богом-творцем світу, тобто творцем «усього». Аналогічний

моністичний підхід набув розвитку у вченнях перших стародавніх філософів, які пояснювали Світ («Все») з єдиного субстанціального (тоді ще нерідко «субстратного») початку – *ἀρχή* (*архе*), якому був внутрішньо властивий рух. Треба зазначити, що «субстанція» філософів – «*архе*»-як-*principium* (імперсоніфіковане абстрактне ціле в мисленні як теоретична основа «Всього») – сходиться до «*архе*»-як-*initium* (персоніфіковане живе конкретне ціле в чуттєвості як *породжуючий* початок «Всього») – «Першопредок-тотем») міфічної людини. Підкреслимо, що здійснені в філософії дезооморфізація й дезантропоморфізація світу неминуче мали поставити питання про сутність (субстанцію) самої людини.

Конституювання світогляду – це завжди детективна історія з головною інтригою – «Хто винуватий?», де перекликаються метафізична цікавість та метафізичний страх, страх перед невідомістю (нез'ясовним і незрозумілим). Сучасний учений-фізик Стівен Вільям Гокінг вдало виразив іронічний взаємозв'язок метафізики і здорового сенсу: «люди, які стверджують, що все визначене наперед, і що ми не можемо нічого змінити, завжди дивляться по боках, переходячи дорогу». Уявлення метафізиків *про суще, яке воно є «само по собі»*, починається зі здогаду, ніби всі речі визначаються єдиною логікою, тією логікою, яку прописував їм «Винуватий». Абстрактна модель здогаду – лабіринт: античний (меандр), маньєристичний (дерево), ризома (мережа). Сучасний простір здогаду – це простір ризоми як метапаттерну історії, де рух – все, мета – ніщо; «світ, у якому ми живемо, вірогідно збудований як ризома, хоча насправді не добудований до кінця» [7, с. 62–63].

В історичну епоху детективно-ідентифікаційну сутність метафізичної здогадки вабить концепт «історичність» (трансцендентальна історія, що є, по суті, умоглядною конструкцією). «Ми знаємо тільки одну-єдину науку, науку історії»: історія є способом буття й об'єкта (природи), і суб'єкта (людини та людства). Тут наратив (більш-менш зв'язна розповідь або історія) є методом дослідження і розслідування. Автор метафізичного наративу – історик-метафізик – займається *створенням* історичного знання, він пояснює, тобто підводить під закон. Історик-метафізик аргументує, не виходячи з певних «точок зору», а *на їх користь*. «Точки зору» (метафори-субстанції), будучи загальними висловлюваннями, не виводяться безпосередньо з одиничних висловлювань спостереження, тобто «фактів», і становлять найціннішу частину метафізичного осмислення світу. Історичні «точки зору» лише аналітично істинні, тобто істинні в силу прийнятих передумов. Історичні теорії *винаходяться* і потім, подібно до сітки, закидаються в океан подій. Те, що потрапляє в «сіть», і буде фактом історичного знання. Іншими словами, добір історичних фактів, їх оцінювання і сама історія будуть такими, яку філософію історії вибрав для себе історик. Відповідь на запитання про істинності метафізичного наративу саме і передбачає аналіз істинності «точок зору», тобто спрощень та ідеалізацій, прийнятих про світ. Ці ідеалізації-субстанції (наприклад: «меандр», «дерево», «ризома») становлять кістяк світогляду історика-метафізика.

Філософська метафізична «субстанція» – основа, замісник «речей», тобто те, за допомогою чого можна зрозуміти, чому щось існує. Ідеологічна природа «субстанціалізування висловлювань» науково усвідомлюється лише в останній час, коли стає зрозумілим механізм *політекономічної аналогії*: «субстанціалізування» можливе тільки там, де «добро» стає «товаром», «обмін» – «обігом», а на місце «мислення продуктами» приходить «мислення грошима», де гроші (золото) стають *замісником* усіх речей – «гроші вирішують усе»). Уже давньогрецький філософ Геракліт про щось таке здогадувався. Він осягає істинну політекономічну природу золота (грошей) та категорію його цінності правильніше за багатьох сучасних політекономів. Геракліт уважав символом *становлення* (чуттєво даної визначеності буття) не тільки «вогонь» (*ἀρχή* – архе, або першооснову світу), але і «гроші». На думку Геракліта, «...*все обмінюється на «вогонь» і вогонь на все, подібно до того, як на золото – товари та на товари – золото* ([22] – de E 8 p. 388 E)]» [8]. Гераклітова субстанція – «вогонь» – це метафізичні гроші. Справді, розмінна *монета* (але не предметні гроші) не тільки постійно переходить із рук у руки, але й володіє здатністю виражати вартість (гідність, сутність або ідентичність) будь-якого товару (речі).

Філософія – загальний світогляд, дослідження, що теоретично обґрунтовується (Т. І. Ойзерман). Ця дефініція характеризує і предмет (загальне), і об'єктивний зміст (світогляд), і форму вираження (дослідження) філософії. *Примат змісту над формою* – принцип, що є деяким теоретичним підсумком історії пізнання світу. Як будь-який світогляд (наприклад, міфічний, релігійний та ін.) філософія – це вища, історично обумовлена форма самосвідомості соціального суб'єкта, що визначає його цілісне, інтегральне ставлення до дійсності та до самого себе і реалізується в різних формах його життєдіяльності. Як світогляд філософія є *ідеологічним* відображенням дійсності, а це означає, що елементи цього світогляду – погляди, переконання, цінності, знання-висновки – можуть бути хибними і навіть шкідливими для соціального суб'єкта, однак самим суб'єктом вони осмислюються як *істинні*

(саме тому цей суб'єкт і є їхнім носієм), а всі «не свої» погляди, переконання, цінності, знання-висновки суб'єкт розцінює як *хибні*. Головна світоглядна проблематика *ідентифікативна* – орієнтація людини в світі, визначення і перевизначення «себе» серед «інших», тому головне питання будь-якого світогляду, філософському у тому числі – «ставлення людини до світу» – стосується екзистенціальних аспектів буття людини (сенс життя, мета існування, місце і роль людини у світі та суспільстві). Тут ідентичність визначається за допомогою «мімезису» і «катарсису» як безпосередньої ідентифікації зі «своїм» співтовариством і як «радості впізнання». «Мімезис і катарсис» є елементарним видом соціального зв'язку, що дозволяє впізнавати себе в певній «історії», ідентифікувати себе з нею, переживати радість від її впізнання. Мімезис – це таке «наслідування», яке передує і навіть суперечить «реалістичній» репрезентації.

Будь-який загальний світогляд (міф, релігія, філософія) *метафорично* вирішує проблему гомогенності й гетерогенності світу: стійкості й мінливості, дискретності й безперервності. Метафора (перенесення значення) слугує нам знаряддям думки, за допомогою якого ми досягаємо межі нашого концептуального поля (докладніше див. роботу Дж. Лакоффа і М. Джонсона «Метафори, якими ми живемо», 1980). Ключові (базисні) метафори (наприклад: міф – «Тотем-Першопредок», релігія – «Бог-Творець», філософія – «Субстанція-Всецілість») додають образ одного фрагменту дійсності до іншого її фрагменту. Ключові метафори пов'язують у цілісність здавалося б розрізнені фрагменти світу. Такі об'єкти не піддаються верифікації. Тут дискурсивне межує з інтуїтивним («все є одним» – ця евристика складає будь-яке світоглядне ядро; психоаналітик і психолог Ф. Моллон десь правий, коли стверджує: «На самому глибокому рівні несвідомого переважає чиста симетрія. Усе є одним, ціле відбивається в малому – ця думка так само стара, як культура людства» [9, с. 70]). Метафора не тільки формує уявлення про об'єкт, вона також зумовлює спосіб і стиль мислення про нього. Так само й ідентичність соціального суб'єкта є «пов'язуючою й організуючою метафорою» – тотальністю, що встановлює семантику, імператив і комунікацію. Зміна міфологем, теологем, філософем завжди супроводжується зміною ключової метафори, що вводить нову область уподібнень, нову аналогію. Але наскільки «аналогія» адекватна (евристична), і чи можна їй довіряти? Можна, якщо вірити у матеріальність світу та закономірне перетворення одних форм матерії в інші. Анатомія людини – ключ до анатомії мавпи (К. Маркс). Указування на вище у нижчому можливе, якщо вище пізнане.

Філософія як соціальний рух може і має розглядатися, перш за все, як *цивілізаційне* (міське) явище, де вже перші поліси – міста-держави (давньогрецькі особливо) – постають як нове співтовариство «друзів-суперників» (громадян), у всій двозначності цього терміна. Взаємовідносини людей усередині полісу стали регулюватися не звичаєм і родовими привілеями, а законами та майновим положенням. Справді, одні лише друзі-суперники здатні розвернути префілософський *план імманентності* – осмислення впорядкованості, необхідного, закономірного устрою (розумності) світу, виходячи з властивостей і рухів, що внутрішньо притаманні самому світові (діяльності). У цьому сенсі філософи завжди протистоять персонажам релігії, жерцям, у розумінні яких порядок (план), що засновується, завжди *трансцендентний* світу, встановлюється ззовні активним Агентом (Долею, Кармою, Богом, – т. зв. великим деспотом) так, що споконвічно для людини немає місця випробуванням суперництва. Філософія завжди там, де імманентність, де суперництво «друзів-громадян» має сенс. Філософи споглядають політично орієнтовану боротьбу – суперечку, але самі не належать до боків, що сперечаються (філософ є споглядачем чужої праці). Філософи осмислюють суперечку (діяльність) – план імманентності. Сперечальники, які рухомі образою, говорять лише самі про себе. Це їх заспокоює, інших (*vis-à-vis*), можливо, обдурює. Філософи вже ведуть суперечку до кризи, *кризи ідентичності*. Так і великий давньогрецький філософ Сократ усував усяку суперечку. Цивілізоване суспільство потребує босоногого Сократа – інтелігента, який не пов'язаний із релігійним культом, на прикладі життя якого усвідомлюється факт необхідного зв'язку росту *свідомості* та *самосвідомості* з розвитком совісті. Совість залежить від знань й усього способу життя людини. Людина переживає *муки совісті*, що виникають, коли суб'єктивні бажання людини повстають проти об'єктивних поглядів її власного розуму.

Філософія починається зі створення *концептів* – теоретичних конструктів (концепт є актом *теоретичного* осмислення культури, культури як міри людського в людині; «...філософія все більше нехтувала своєю задачею творіння концептів, прагнучи сховатися в Універсаліях; ...визначення філософії як пізнання за допомогою чистих концептів можна вважати остаточним» [5, с. 12–15]), а план імманентності має розглядатися як дещо префілософське. План імманентності, як Хаос Гесіода, не концепт, а образ Думки-Буття (ноумен), арена подій, простір подій, потенція концептів. Концепт недискурсивний, у нього немає референції, він автореферентний. Концепт є розумовим актом, «со-буттям», певною автореферентною «етістю», цілісністю у межах плану імманентності – потенції Всецілості. Філо-

соф – творець концептів (універсалії відкриваються, концепти винаходяться). «Чого вартий філософ, якщо про нього можна сказати: він не створив жодного концепту, він не створив сам своїх концептів» [5, с. 10]; «...зовсім не є філософами ті чиновники від філософії, які не оновлюють образ думки і взагалі не усвідомлюють такої проблеми, чия позичена думка перебуває в блаженному невіданні навіть про тяжкі труди тих людей, кого сама виставляє своїм взірцем» [5, с. 61].

Скажемо ще кілька слів про сам «концепт». Концепт є медіальний у смисловому розумінні перцептивно-когнітивний квант або «центр структури» («неясне уявлення», «асоційована ідея»), що організує структуру й обмежує вільну гру структури дискурсу. Концепт є медіальною суб'єктно-об'єктною структурою, маргінальною формою між чуттєвим знанням і понятійним. Концепт не має суворої структури поняття і суворо невизначений – «поняття «визначається», концепт же «переживається»» [10, с. 20]. Концепт є смисловою зв'язкою, що задає контекст висловлюванню (концепти як умови зрозумілості «речей» дискурсу самі є малозрозумілими «речами»). Концептуальний простір був відкритий філософією в її пошуку граничних засад буття, мислення, самої філософії, людини (наприклад, технологічний концепт «колісність» (від «колесо») виражає весь простір наших можливостей простого технічного пересування, горизонт такого пересування). Концепти філософії є *теоретичними конструктами*: інтерес філософії завжди спрямований на умови розуміння знання. Концепти – умови буття, що виражені в словах, людини як людини, тобто людини як суб'єкта історії та культури, – створюють простір існування для потрібних нам предметів, коли ми можемо почати про них контрольовану раціональну розмову, що піддається доведенню і спростуванню.

Суб'єктна форма філософських висловлювань (дослідження) схожа з наукою, однак об'єктивний зміст філософських висловлювань завжди світоглядний (наука когерентна, а філософія – ні; сучасні уявлення формують образ філософії як мистецтва, що винаходить *концепти-метафори-евристики* (див., наприклад, есе іспанського філософа ХХ століття Хосе Ортегі-і-Гассета «Дві великі метафори», 1924), а образ науки – як діяльність, де концепти стають поняттями). Як було сказано вище, філософія є соціопроекцією на світ у цілому відносин *імперсональної, речової залежності* як пануючих у класовому суспільстві, тому *вона є абстрактно-концептуальним «мисленням грошима або товаром»* (філософія виникає в способі виробництва, де «обмін» замінюється «обігом»; «субстанція – субстрат» перших натурфілософів – «золото» як заміник усіх речей; метод натурфілософів – аналогія). У *класичному* філософському світогляді головне світоглядне питання формулюється як *пізнавальне* – «відношення суб'єкта/мислення до об'єкта/буття», і його рішення передувє філософським висловлюванням. Філософія є критикою міфу (в міфі спосіб мислення і спосіб буття тотожні), критикою думки в її тотожності з буттям, усвідомленням проблемності тотожності мислення і буття, високою культурою сумніву в наявній логіці висловлювань, у її загальності. У філософії предмет і метод збігаються й називаються одним словом – *рефлексія* як форма теоретичної діяльності суспільно розвиненої людини, що скерована на усвідомлення (пояснення і розуміння) власних розумових дій, тому можна сказати, що *предметом філософії є філософія (рефлексія рефлексії, «критика критичної критики»)*. Філософська трансцендентальна рефлексія («опосередкування безпосередності») в кінцевому підсумку є усвідомленням практики, предметно-знаряддевого світу культури, але не безпосередньо, а опосередковано від політики, моралі, права й науки. Філософія є самостійним *індивідуальним* актом мислення, що має *власне ім'я*, тому справою філософії є *суб'єктність і суб'єктивність («хто Я?»)*, отже, *вчинок* (трансцендування, метафізичність – здатність особистості виходити за межі наявної ситуації). Філософ є упорядником криз ідентичності тих соціальних суб'єктів, із якими він себе на цей момент схильний ототожнювати. У кінцевому підсумку, те, що мається на увазі під буттям у філософії, є *спів-буттям* (нім. *dasein*), тобто особистісним буттям, що не має ніяких засад, окрім самого себе (справжня імманенція), адже філософствувати – значить конструювати себе як особистість (дереїфікуючи радикальність рухів соціологізму, економізму, гештальтизму, волюнтаризму, інсайтизму, нативізму та т. п. «ізмів»).

Збіг «чистого» і «практичного» розуму створює колізію технологічного (методологічного) й екзистенційного (філософського) руху духу (див. докладніше [11]). Справою філософії, як ми вже показали, є суб'єктність і суб'єктивність, справою методології – виявлення й оптимізація умов суб'єктності й суб'єктивності. Але вже необхідною умовою найактуальнішого філософствування є технологічна робота людини над собою, що налаштована на самопроєктування, самовизначення. Філософія – це мистецтво і техніка особистісного самостворення: самоспоглядання, саморефлексії, самокомунікації.

Наведемо деякі приклади *філософем-концептів* (філософських фігур):

– як особистісно-смислові «метафори-евристики»: *апейрон* Анаксимандра, *сферос* Парменіда, *число* Піфагора, *атом* Демокріта, *ідея* Платона, *ентілехія* Арістотеля, *cogito* Декарта, *монада* Лейбніца, *апріорі* Канта, *Я і не-Я* Фіхте, *абсолютна ідея* Гегеля, *практика* Маркса, *тривалість* Бергсона, *серце*

Юркевича, *соборність* Соловйова, *цінність* Ніцше, *абсурд* Камю, *деконструкція* Дерріда, *епістема* Фуко;

– як теоретико-технологічні «універсалії-категорії»: *суб'єктність, об'єктність, істинність, буттєвість, реальність, дійсність, стійкість, мінливість, дискретність, безперервність, абсолютність, відносність, необхідність, випадковість, субстанціальність, зрозумілість, пояснюваність, споглядабельність, рефлексивність, комунікативність, історичність*.

Філософія як форма суспільної свідомості та «поезія концептів» є політично орієнтованою боротьбою. Це було і раніше. Зараз незрівнянно більше. Для емансипації особистості від реїфікуючої дії дискурсу наявної ідентичності уявляється необхідним широке культивування *критичної теорії суспільства* (конгеніальну фундаментальним установкам франкфуртців), що слугує підставою для розвитку різних форм філософськи навантаженого соціального критицизму, де вичерпання ідеї групи та суспільства в якості «квазісуб'єктів» фіксує новий етап секуляризації – духовну емансипацію. Правильний метод духовної емансипації особистості та суспільства полягає в обмирщенні теорії: в суспільстві, де «всі» – теоретики, немає теоретиків, немає влади і монополії на виробництво теорії, отже, немає терору теоретиків. Цей рух зміг «схопити» й геній Наполеона Бонапарта (див. його «Думки»): «гармата вбила феодалізм, чорнило вб'є теперішній суспільний устрій». Влада ж завжди деревоподібна та відтворює природньо-історичний процес («царство необхідності»). Постмодерністська метафізична евристика «ризوما» цінна як *мікрометодологія* переробки історії – запрошення до індивідуальної історичної творчості («царство свободи»), зняття всіх і всіляких меж (монополій).

Філософія (публічна та академічна), втягуючись у вир соціальних перетворень, обмирщується (стає мирською). Історично закономірне обмирщення філософії стає, у кінцевому підсумку, її самозапереченням. Утілення у життя гуманістичних ідеалів свободи, рівності й братерства, породжених розвитком філософії, закономірно перетворює філософію на критику соціального status quo. Обмирщуючись, утілюючись у соціальну практику, філософія асимптотично самоспрощується, перетворюючись у *загальну науку про людину* та її способи категоризації соціального простору. Цей рух збігається вже не з суверенітетом суспільства, а з суверенітетом особистості як масовим явищем, коли особистість демонструє себе суб'єктом власних суспільних відносин: «точкою зору колишнього матеріалізму є *«громадянське»* суспільство, точкою зору нового матеріалізму є *людське* суспільство, або людство, що усупільнилося». Філософу здавна приписувалося подвійне громадянство: емпіричне (географічна країна) і метафізичне (країна всього людського буття – людство). Людство – ідеальна держава Сократа-Платона-Маркса – царство совісті або царство метафізичних грошей. Така, історично нова, науково-філософськи освічена особистість іронічна по відношенню до будь-якої ідентичності (тотальності) як корисної метафори в залежності від соціокультурного контексту. Тоді суть самовизначення сучасних соціальних суб'єктів полягає в трансформації ідентичності з «даності» в «завдання» і в наділенні діючих осіб правовою та моральною відповідальністю за наслідки їх самовизначення. Ця історична робота частково вже відбувається в межах *свободи совісті* як права індивідів на вільний вибір власної ідентичності.

Отже, за дискурсом ідентичності ховається низка відносин, що характеризує економічну епоху, де люди філософствують – «мислять грошима». Прикладом можуть слугувати наступні, семантично тотожні «ідентичності», відносини: час, гроші, ціна, ценз, цінність, вартість, гідність, власність, закон, правда, істина, справедливість, влада, достовірність, автентичність, дійсність, істинність, справжність, щирість. *Ідентичність, як і гроші, грає значну роль на межах спільностей*. До речі, більшість представників традиційного світогляду вважає, що втратити ідентичність – значить втратити гідність, втратити лице, тобто себе справжнього, вартого, достовірного, істинного, автентичного. Традиційна ідентичність (як «даність») не є результатом креативної (філософської) дії. Вона є результатом історії (пошуків автентичності та її легітимності), тобто результатом самозбереження, захисту «себе» (як «справжнього», «істинного») і, отже, нападу на «іншого» (як «неістинного»). І не дивно, що в дискурсі ідентичності діалектика тотожності та відмінності не відокремлюється від проблеми істини та її критеріїв. Обіг грошей (обіг ідентичностей) є засобом мислення, специфічною постановкою очей культури, субстанцією побудови політико-правових і метафізичних теорій культури мислення в економічну епоху, мірою мімезису (гідності) кожної людини. Але як ми вже зазначали вище, мімезис – це таке «наслідування», яке передує і навіть суперечить «реалістичній» репрезентації. Лицедійство, маскування, удавання, імітація, симуляція, віроломство, підступність, зрада, продажність – синоніми *ідентифікації*, тобто процесу вибору та зміни ідентичності (нагадаємо: ідентичність є уявним ансамблем самоідентифікацій). Секрет успіху – в «щирості»; як тільки ви зможете її зобразити, вважаєте, що справу зроблено (формула успіху Глайма). «Продажність – ось головна людська чеснота. Продажна людина вміє змусити мовчати свої антисуспільні, смертоносні інстинкти – честь,

самолюбство, патріотизм, політичні амбіції, релігійний фанатизм, расизм, – прагнучи дати волю тязі до співробітництва, любові до плідного обміну, відчуттю людської солідарності. Вираз «золотий вік» слід розуміти буквально» [12, с. 84]. В новітній час змінилася сама основа самоідентифікації соціальних суб'єктів. «Ми» вже не визначається *спільністю нашого традиційного минулого*. «Ми» визначається *спільністю досвіду споживання*. Тут діє головний закон – закон наживи («хочеш миру, готуй війну») або мобільності (з глобальною мобільністю для багатьох традиційна ідентичність стає випадковою і тому байдужою). І благо, втілене у дзвінкій монеті, стає, як правило, доступне всім людям. Крайнощі сходяться. Так метафора «мислення грошима» (товаризація універсуму) призводить до розуміння матеріальної єдності світу і духовної єдності людей.

Висновки. Життя – боротьба. Людина є те, за що вона бореться. Індивіди-простаки бажають діяти відповідно до власного свавілля (бажають своєю дурною волею пожити, завести «дивний аттрактор» у своєї голові), однак наші стандарти поведінки і душевного складу не свавільні: людина користується когнітивною структурою «Я-концепція» в межах континууму соціальних форм поведінки. Сьогодні, як і в минулому, людська історія в цілому рухається так: таке, що виростає з планів, але незаплановане, що рухоме цілями, але без мети. У цьому контексті цікава спроба поставити власну історію під контроль людей. Це можна назвати спробою оптимально спрямовуваної історії (допомогою «родовим мукам історії»), тобто зниженням соціального *стихійного* зростання, не запереченням прогресу, а запереченням *сліпого* прогресу. Тоді корисніше завести «дивний аттрактор» не в себе в голові, а в комп'ютері, тобто розвивати науку нелінійних соціальних процесів. Людина мобільна і тілесно, і духовно. Історію, укладену в концепті «історичність», слід мислити не як завершене минуле, а як незавершений, відкритий у майбутнє рух, яким ми можемо керувати. Нові ідентичності створюються в проектній дії. Справді, якщо ідентичність є результатом уяви (факт сьогодні незаперечний), то чому б не попрацювати соціальним філософам над перспективними символами нових ідентичностей. Поет радянського періоду В. В. Маяковський у поемі «Добре!» зі знанням справи писав не про ретроспективу, а про проектну перспективу ідентичності: «Вітчизну славлю, яка є, але тричі – яка буде».

І останнє. Коли дух відпочиває від діяльності відчуттів, він передбачає майбутнє. Дух-філософ актуалізує, тобто апелює до майбутньої людини та суспільства. І стає зрозумілим, що суспільство не тільки уніфікує, але й індивідуалізує. Історичний процес індивідуалізації (самопримусу), що посилюється, називається процесом цивілізації. У революціях і реформах людина долає застаріле, але не минуле, яке вона завжди носить із собою, накопичуючи. Ставлення до минулого – характеристика цивілізованості й цивілізації. Цивілізація будь-якого рівня – це збереження минулого, єдність минулого і сьогодення, *сприйняття сьогодення через минуле*, минуле в сьогоденні, живе минуле, або минуле, що продовжує жити в сьогоденні. Від *дикості* через *варварство* до *цивілізації* – такий шлях пройшло людство до теперішнього часу. Але цивілізацією історична справа не закінчиться. Усі колишні соціальні революції (рабовласницька, феодална, капіталістична) були недостатньо радикальними. Вони потребували спогадів про події минулого, щоб обдурити себе щодо свого власного історичного змісту – *дійсного звільнення людини*. Це був стихійний рух уперед із головою, повернутою назад. Люди все змінювали так, щоб не змінити головного, а саме подолати експлуатацію людини людиною. Людям більше подобалася «синиця у власних, *приватних* руках», а не «журавель у *спільному* небі». Сьогодні потрібно надати всім «мерцям ховати своїх мертвих», щоб нарешті усвідомити собі власний історичний зміст. Історично нова революція – *гуманістична* («домінанта «на обличчя Іншого»») – єдність екзистенції і рефлексії, внутрішньої і зовнішньої свободи) – черпає свою поезію концептів (філософію) тільки з майбутнього, а не з минулого. У минулому фраза була вище змісту, тепер зміст буде вище фрази.

Література:

1. Черниенко В. А. Философия и становление национальной идентичности [Текст] / В. А. Черниенко // Гуманитарный часопис : Збірник наукових праць. – Харків : ХАІ, 2011. – № 2. – С. 5–18.
2. Чернієнко В. О. Філософія ідентичності соціального суб'єкта [Текст] : навч. посіб. до самост. роботи / В. О. Чернієнко. – Х. : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2014. – 112 с.
3. Ницше Ф. Воля к власти: опыт переоценки всех ценностей (1884–1888) [Текст] / Ф. Ницше / под ред. Г. Рачинского и Я. Бермана. – М. : ТОО «Транспорт», 1995. – с. 301.
4. Браун Д. Чарльз Дарвин: Происхождение видов / Джанет Браун; пер. с англ. Ю. Сковпень. – М. : АСТ МОСКВА, 2009. – 220 с.
5. Делёз Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? [Текст] : пер. с фр. и послесл. С. Зенина / Ж. Делёз и Ф. Гваттари. – М.: Академический Проект, 2009. – 261 с.
6. Корет Э. Основы метафизики [Текст] : Пер. с нем. / Э. Корет. – К. : Тандем, 1998. – 248 с.

7. Эко У. Заметки на полях «Имени розы» [Текст] : пер. с итал. Е. А. Костюкович / У. Эко. – СПб : «Симпозиум», 2007. – 92 с.
8. Гераклит. Фрагменты [Текст] / Гераклит / пер. и ред. А. О. Маковельского // Режим доступа : http://geraklit.moy.su/_ld/0/2_Geraklit-Fragme.pdf
9. Моллон Ф. Бессознательное [Текст] / Ф. Моллон. – М. : Проспект, 2002. – 79 с.
10. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации [Текст] / Ю. С. Степанов. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 248 с.
11. Розин В. М. Философия и методология: традиция и современность [Текст] / В. М. Розин // Вопросы философии. – 1996. – № 11. – С. 57–64.
12. Турнье М. Пятница, или Тихоокеанский лимб [Текст] : Предисл. Н. Ржевской. Пер. с франц. И. Волевич / М. Турнье. – М. : Радуга, 1992. – 304 с.